

MAGYARORSZÁG RÉSZVÉTELE OLASZ KELET-AFRIKA GYARMATOSÍTÁSÁBAN

Olaszország hosszas és diplomáciai tekintetben kevésbé sikeres előkészületek után 1935. október elején megtámadta Etiópiát.¹ Pár nappal később a Népszövetség agresszornak nyilvánította Olaszországot, s ez azt jelentette, hogy a tagországoknak szankciókkal kellett sújtaniuk a fasiszta államot. A Népszövetség alapokmánya azonban lehetőséget adott a tagállamoknak arra, hogy eldöntsék, részt akarnak-e venni a szankciók alkalmazásában vagy sem. Így végül az 1935. október 9-én megtartott szavazáson 50 „igen” és egy „nem” szavazat mellett volt 3 tartózkodás is, köztük Magyarországé.²

Bár egyes jelek arra utalnak, Mussolini diplomáciai gépezete arra akarta rávenni a magyar külügyet, hogy nemmel szavazzon, végül a Duce a tartózkodásért is igen hálás volt. Szabó László római katonai attasét kérte arra, hogy tolmácsolja köszönetét Gömbös Gyula miniszterelnöknek, amelyet az alábbi szavakkal fejezett be: *„Önöknek érezniök kell, hogy bennem mindenkor támaszt fognak találni. Új horizont nyílik az önök részére!”*³ Jóllehet Mussolini nyilvánvalóan a magyar revíziós törekvésekre célzott, Magyarországon talán már ekkor átfutott egyesek fején a gondolat, hogy amennyiben Olaszország sikerrel fejezi be afrikai expedícióját, a gyarmati haszonból esetleg Magyarországnak is juthat egy kevés.

Az olasz–etióp háború „hivatalosan” 1935. október 2-tól 1936. május 5-ig tartott. „Nem hivatalosan” azonban jóval tovább, hiszen 1936 májusában még Etiópiában működött az etióp kormány (habár a császár emigrált). Etiópia „pacifikálása” tulajdonképpen az olasz megszállás teljes ideje (1936. május – 1941. május) alatt sem ment végbe, ami elsősorban a nagyon jelentős partizán mozgalomnak volt köszönhető. Mindezzel együtt, 1936. május 5-én Mussolini bejelentette az „Olasz Birodalom” megalakulását, s azon belül Olasz Kelet-Afrika (Africa Orientale Italiana) létrejöttét, amely Etiópiát, Eritreát és Olasz-Szomáliföldet integrálta egyetlen közigazgatási egységgé. Valóban: bár Olaszországnak 1936 előtt is voltak gyarmatai, „gyarmatbirodalomról” legfeljebb ekkortól beszélhetünk.⁴

Magyar szándékok

A magyar állami vezetés az „Olasz Birodalom” kikiáltása után nem sokat habozott, hogy megpróbálja érvényesíteni a magyar érdekeket.⁵ Az első próbálkozás – nyilván „felsőbb utasításra” – Tahy miniszterelnökségi államtitkár nevéhez fűződik, aki már 1936. május 18-án levélben szólította fel báró Villani Frigyes római magyar követet, hogy *„Abesszínia újjáépítésével kapcsolatban célszerű volna ... akciót indítani”*. Villani továbbította a kérést Mussolinihez és Fulvio Suvich olasz külügyminiszterhez, akik ezt *„örömmel fogadták”*, sőt a jelentés szerint a Duce kijelentette, hogy a magyar érdekeket az olaszokéval egy szinten fogják kezelni Etiópiában.⁶

Ezt követően Bornemisza Géza iparügyi miniszter utasította Szabó László római katonai attasét, hogy közölje az olasz féllel: *„a magyar ipar áldozatokra is hajlandó; tervek: pamut plantage-ok [gyapotültetvények] létesítése; koncessziós területek; koncessziós kereskedelmi társaság alapítása; líra követeléseink beruházásokra való fordítása”*. Mussolini a tőle szokott porhintéssel közölte, hogy elsősorban Magyarország lesz az, amely *„megfelelő kedvezményekben fog részesülni”*, és kérte, hogy

Magyarország készítsen listát azokról a személyekről, akik bekapcsolódhatnak a gyarmati fejlesztés lehetőségeit kutató munkába. Június 12-én az attasé már azt közölte Mussolinivel, hogy a magyar bizottság létrejött, s vezetője Telegdy-Róth Jenő egyetemi tanár, aki mihamarabb szeretne Rómába menni tájékozódás céljából. Szabó jelentése szerint a fejleményeket a Duce örömmel vette, s a magyar bizottság névsorát továbbította Lessona gyarmatügyi miniszternek.⁷

Winchkler István kereskedelem- és közlekedésügyi miniszter 1936. június 29-én találkozott Mussolinivel, a megbeszélésen az olasz–magyar búzaegyezményen kívül szó esett Etiópia gyarmatosításáról is. Ekkor azonban Mussolini még elhárította a magyar próbálkozást, azzal az egyébként nagyon is jogos érveléssel, miszerint abban az időszakban Etiópiának még csak alig fele volt tényleges olasz ellenőrzés alatt. Winchkler Lessona gyarmatügyi minisztert is felkereste, aki kilátásba helyezett egy bányakoncessziót Magyarország számára, de az *„agrárkolonizációt – azaz magyarok etiópiai földhöz juttatását – saját állampolgárai részére is nehézkesnek ítélte, mert a bennszülöttek jogait teljes mértékben respektálni akarják”*. Lessona ugyanakkor lehetségesnek vélte, hogy Magyarország tenyészállatokat és gépeket szállítson Etiópiába. Ezt a kérdést végül 1936. november elején tárgyalta meg egy olasz–magyar vegyes bizottság. Itt a magyar fél felajánlotta mezőgazdasági gépek, dízelmotorok, útépítő és kötőgépek, izzólámpák, rádiók és rádió-alkatrészek, valamint liszt és élesztő szállítását, mire Lessona közölte, hogy Olaszország mindezért kontingensellentételként kizárólag banánt tudna adni, amely azonban már eleve benne volt az olasz–magyar kereskedelmi szerződésekből. Az ekkor létrejött egyezmény így aztán nem különítette el az olasz anyaországtól, illetve a gyarmatok és Magyarország közti kereskedést. A jelentés ismeretlen szerzője azonban hozzáteszi, hogy *„Ennek ellenére – hogy a versenyben le ne maradjunk – szerény nézetem szerint követendő volna a német lépés, azaz a fennálló kereskedelmi és letelepedési egyezmény kiterjesztése az olasz kolóniákra. Egyelőre veszteségek mellett, bevezethetnők egyes cikkeinket az ethiop piacra... Erélyesen el kellene járnunk, hogy a feltáró akciókban megfelelően képviselve legyünk szakembereinkkel.”*⁸

A jelentésből kitűnik, hogy Mussolini hangzatos ígéreteinek dacára Magyarországnak két komoly vetélytársa volt az etiópiai beruházások terén: Németország és Ausztria.⁹ A magyar külügy ezért éber figyelemmel kísérte a német és osztrák próbálkozásokat, és valamennyi jelentésüket beszerezte. Így került a külügyminisztériumba az 1936. december 10-én megkötött olasz–német koloniális egyezmény bizalmas jegyzőkönyve, amely később kiindulási alap volt a hasonló magyar–olasz egyezményhez.¹⁰ A féltékenyen figyelő gazdasági vezetők figyelmét nem kerülte el, hogy a német–olasz gyarmati kereskedelmi egyezmény előnyhöz juttatta Németországot Magyarországgal szemben, mivel az olasz anyaországtól *„független külön klíring jött létre és külön kontingensek állapítottak meg”*. Villani római magyar követ szerint ugyanakkor Olaszország hajlandó lenne Magyarországgal is hasonló szerződést kötni, ha sikerülne külön kontingensekben megegyezni.¹¹

Az olasz–magyar gyarmatügyi egyezményt végül 1937. március 9-én kötötték meg, április 1-jei hatályba lépéssel. A gyarmati kontingens összértékét évi 2 millió lírában határozták meg, az alábbiak szerint: a magyar kivitel az olasz gyarmatokra 2 000 000 lírát tett ki (ezen belül gépek és motorok 1 400 000, egyéb 600 000 líra). Az olasz gyarmati cikkek importja 2 000 000 lírára rúgott (ezen belül nyersbőr 800 000, banán 500 000, kávé 300 000, egyéb 400 000 líra).

A szállítások ügyrendjét a kereskedő felek kénytelenek voltak az olasz gyarmati adminisztráció feltételeihez igazítani, amit gyakran kifogásoltak. Ezek szerint a szállításokhoz mindkét irányban szükség volt az olasz Gyarmati Kormányzóság engedélyére, amely nyolc helyen működött Afrikában. A legfőbb panasz az volt, hogy a Gyarmati Kormányzóság csak három hónapos hatállyal adta ki az engedélyeket, ami gyakran kevés volt az üzletek lebonyolításához.¹²

A Magyar–Etióp Kereskedelmi Kft.

A Magyar–Etióp Kereskedelmi Kft.¹³ 1936. szeptember 3-án alakult meg, vagyis még azelőtt, hogy Magyarország és Olaszország bármiféle gyarmati szerződést kötött volna. Így aztán nem is meglepő, hogy megalakulását csak 1937. március 11-én jelentették be a minisztériumoknak. Az alapító okirat szerint a MEK célja „*Magyarország és Etiópia, illetve a többi [olasz] gyarmat és az olasz anyaország közötti, valamint a magyar ipari-kereskedelmi és mezőgazdasági tevékenységek Etiópia területén való kifejllesztése*”.¹⁴

A Kft.-t az alábbi vállalatok és intézmények alapították (megadtuk az aláírók neveit is):

	Törzstőke hozzájárulás (Pengő)
Angol–Magyar Bank Rt. <i>Heltai Béla</i> <i>Lukács László</i>	40 000.-
Magyar–Olasz Bank Rt. <i>Karátson Antal</i> <i>Hinléder-Fels Zoltán</i>	40 000.-
Pesti Magyar Kereskedelmi Bank Rt. <i>Hollós Ödön</i> <i>Futó Ernő</i>	40 000.-
Magyar Élelmiszerszállító Rt. <i>Milos Endre</i> <i>László Imre</i>	40 000.-
Magyar–Egyiptomi Kereskedelmi Rt. <i>ifj. Horthy Miklós</i>	0.-
Adria Biztosító Társaság <i>Erdős Aladár</i>	0.-
	törzstőke összesen: 160 000.-

Szembetűnő, hogy a négy részvénytársaságon kívül a maradék két tag nem adott hozzájárulást a törzstőkéhez, mégis „bevették” őket az üzletbe. Az Adria Biztosítónál ez nem meglepő, valószínűleg részesedés fejében vállalta a szállítások biztosítását. A Magyar–Egyiptomi Kereskedelmi Rt. igazgatója ifj. Horthy Miklós volt. Amellett, hogy a kormányzó fiát előnyös volt feltüntetni az alapítók között, részvételét inkább az egyiptomi (afrikai) kereskedelemi viszonyokban való jártassága indokolhatta. A táblázatban felsorolt személyek közül leginkább Lukács és Milos voltak azok, akik a MEK Kft.-t ténylegesen igazgatták.

A cég első lépésként 1936 decemberében felvette a kapcsolatot az olasz SICA-val,¹⁵ amely monopol helyzetet élvezett minden olasz kelet-afrikai kereskedelmi ügyben. A MEK és a SICA megállapodást kötött, hogy az olasz gyarmatok és Magyaror-

szág (sőt Közép-Európa) között kizárólag a MEK-nek van joga üzleteket lebonyolítani. A tárgyalásokon a MEK számos magyar vállalat ajánlatát is bemutatta.¹⁶

Ami a magyarországi behozatalt illeti, a két legfontosabb termék a kávé és a banán volt. A MEK tehát monopolhelyzetben volt a behozatalt illetően, viszont a magyarországi értékesítéssel már nem foglalkozott. Ezt más magyar vállalatok végezték: a kávéüzlet a Hangya Szövetkezetnek jutott, amelynek ezzel kizárólagos joga lett az etiópiai kávé magyarországi árusítása.¹⁷ Hasonló monopóliumot kapott a Magyar Behozatali Rt., amely a banánkereskedelmet ellenőrizte 75%-ban (a fennmaradó 25%-ot szintén a Hangya Szövetkezet értékesítette).¹⁸ Az első olasz gyarmati banánszállítmány 1937 októberében érkezett meg Magyarországra Olasz-Szomáliából.

Ahhoz, hogy a MEK Afrikában hatékonyan tudja képviselni a magyar vállalatokat, természetesen helyi ügynökre is szükség volt, akit végül Faragó László személyében találtak meg.¹⁹ Faragó Lászlóról keveset tudunk, ami még titokzatosabbá teszi meglehetősen kalandor jellemét. Faragó, aki eredetileg a Monarchia katonatisztje volt, az őszirózsás forradalmat követően (vagy azelől) emigrált Etiópiába politikai okokból. Itt eleinte dohánytermesztéssel foglalkozott, de hamarosan tönkrement, s ezután „*nagyszerű képességű, művelt ember léteére szerény állást vállalt egy hivatalban*”.²⁰ Feltehetően kapcsolatban állt a szintén Etiópiában élő Gajdács Mátyással is.²¹ Faragó az olasz–etióp háború kitörésekor valószínűleg hazatért Magyarországra, és minden bizonnyal ő maga ajánlotta fel szolgálatait a MEK-nek. A cég vezetői között nem aratott osztatlan lelkesedést a felbukkanása. Hosszas viták után végül 1938. február 25-én kötöttek vele szerződést, amelynek értelmében Faragó havi 260 pengő (vagy ennek megfelelő líra) fizetést, valamint minden lebonyolított üzlet után 3% jutalékot kapott.²² Faragó ezzel egy időben a Magyar Királyság tiszteletbeli addisz–abebai konzulja és a Magyar Királyi Külkereskedelmi Hivatal tudósítója is lett.²³ Ezt követően 1938 márciusában (előttünk ismeretlen okból) előbb Rómába ment, majd április elején hajóra szállt, hogy elfoglalja állomáshelyét az etióp fővárosban. Hajója azonban 1938. április 4-én zátonyra futott. Mint Faragó három nappal később a MEK részére küldött levélben beszámolt róla: „*A sfs Carnaro, amelynek utasa voltam, f. hó 4^{én} korallszigetre futott és elsüllyedt. Sajnos az egész csomagom odaveszett és félmeztelenül tudtam megmenekülni.*”²⁴ A hajótörés miatt feltehetően a Faragó rendelkezésére bocsátott magyarországi áruminták is megsemmisültek.

A magyar–etiópiai áruforgalom

A bevezetőben említettük, hogy a vonatkozó levéltári állomány rendkívül hézagos, ami azt jelenti, hogy eddig nem sikerült teljes mértékben rekonstruálni a kereskedelem pontos adatait.²⁵ Ugyanakkor a rendelkezésre álló források alapján betekintést nyerhetünk az áruforgalomba.

Mint említettük, Magyarországra elsősorban mezőgazdasági termények (kávé és banán) és nyersanyagok érkeztek. Mivel Magyarország gazdaságában mindig rendkívül fontos szerepe volt a mezőgazdaságnak, nem meglepő, hogy az afrikai termékek megjelenése ellenérzéseket váltott ki az agráriumban. Konkrétan a banánbehozatalról derül ki, hogy az ellen a magyar gyümölcstermelő lobbi tiltakozott. A MEK azzal védekezett, hogy a banánt mindig olyan időszakban próbálja értékesíteni, amikor a magyar gyümölcsnek nincs szezonja. Ugyanebből a dokumentumból kiderül, hogy az első osztályú banán ára ekkor 3 pengő/kg volt.

A magyar gazdaság számára az áruforgalomban elsősorban a magyar gépipari kivitel lehetett fontos. Több feljegyzés és jelentés megerősíti, hogy igen jelentős üzleteket kötöttek e tekintetben, különösen két magyar gépgyár, a Hofherr–Schrantz–Cleyton–Shuttleworth Magyar Gépgyári Művek Rt. (a továbbiakban: MGM) és a Ganz és Társa Villamossági, Gép-, Wagon- és Hajógyár Rt. (a továbbiakban: Ganz).

Az MGM elsősorban mezőgazdasági gépeket szállított az olasz gyarmatokra, traktorokat, cséplőgépeket, lókapákat és vetőgépeket. Traktorok esetében a gyarmati kontingens évi 80 darabot tett ki, amit 1938 folyamán az MGM szeretett volna 120 darabra felemelni, de nem tudjuk, sikerült-e elérni ezt. A kivitt az MGM szerint jelentősen gátolta, hogy az engedélyeket az olasz gyarmati hatóságok csak negyedéves hatállyal adták ki.²⁶

A Ganz ennél jelentősebb üzleteket üthetett nyélbe, ami jó nemzetközi hírnevének és széles áruválasztékának volt köszönhető. A gyárból elsősorban különféle motorok (elektromos, dízel és benzin) kerültek Afrikába. Egy jelentésből kiderül, hogy 1937 folyamán csak dízelmotorokból 800 000 líra értékben szállítottak, szemben a Ganzra eső 600 000 lírás részesedéssel. A Ganz vezetősége ezért javasolta a magyar kormánynak, hogy kísérelje meg felemelni a kontingenst 1,5 millió lírára. Sajnos e javaslatnak az eredményét sem ismerjük. A Ganz is panaszkodott a negyedéves beviteli engedélyekre, hiszen az áru jellegéből és a tételszámból következett, hogy a gyártási idő ennél jóval hosszabb volt. Javasolták, hogy az engedélyeket egyéves hatállyal adják ki. Ugyanebből a dokumentumból kiderül az is, hogy a ki nem merített éves kontingenseket az olasz fél nem volt hajlandó átcsúsztatni a következő időnyire, amit a magyar cégek kifogásoltak.²⁷ Az, hogy a Ganz valóban nagy üzleteket kötött, kiderül Ratkóczi Tibor könyvéből is.²⁸ A szerző megszólaltatja a Ganz egyik kiküldött mérnökét, aki az asszábi kikötő áramellátásának kiépítését felügyelte. A mérnök szerint: „*az olaszok szeretik gépeinket, mert pótanyagok mellett is gazdaságosak*”. Kiderül továbbá, hogy az addisz-abebai repülőtér világítását is a Ganz építette ki.²⁹

Az imént tárgyalt két magyar gépgyáron kívül még egy vállalatról tudjuk, hogy áruit eljuttattak az olasz gyarmatokra, s ez a szegedi Pick szalámigyár. Az első megrendelésről 1938 novemberéből szerzünk tudomást, amikor 100 kg szalámi érkezett az etióp fővárosba. 1939 márciusában újabb 150 kg indult útnak, ám a cég tulajdonosa, Pick Márk elégedetlen volt az üzlet mértékével: „*remélem, hogy igen előnyös árak mellett sikerülni fog nagyobb üzleteket is létesíteni*”.³⁰ Ezekről azonban ez idáig nincs tudomásunk.

Etiópiai koncessziók

Említettük már, hogy elhangzott legalább egy olasz ígéret etiópiai magyar koncessziókra. Az említett bányakoncesszióból azonban feltehetően nem lett semmi, hiszen azt az olaszok maguknak tartották fenn. Ugyanakkor egy esetben felmerült annak az igénye is, hogy egy magyar mezőgazdasági társulat, a Délmagyarországi Gazdatárház Szövetkezet (a továbbiakban: DGSZ), amelynek Barcson volt a székhelye, nagyobb etiópiai földterülethez jusson. Kérvényüket első ízben 1936 decemberében juttatták el az olasz gyarmatügyi minisztériumhoz, amelyben kérik, hogy „*Keletafrikában egy olyan üzemet létesítsünk, amely a gyarmatbirodalomban új gazdasági javakat fog teremteni és egyben hatékonyan hozzájárulhat hazánk nyersanyagszükségletének több árucikkben való ellátásához. (...) Azzal a kéréssel fordulunk tehát a t. Minisztériumhoz, méltóztassék nekünk a harrari kormányzóságban Dire Dawa városától délkeletre*

*fekvő, általunk később pontosabban megjelölendő területre koncessziót adni. (...) Szükséges volna, hogy a koncesszió 100 000 hektár kiterjedésű területet foglaljon magába.*³¹

A szövetkezet 11 éves termelési programja szerint az első és második évben 5000–5000, minden további évben pedig újabb 10 000 hektárt vontak volna művelés alá. A munkaerőt az irányító személyzet tekintetében magyarok és olaszok, míg a földműveseket helybéli etiópok közül is toborozták volna. A tervezet szerint a területen gabonát, zöldségeket, kávé, illetve juhokat és baromfit termesztettek, illetve tenyésztettek volna. Annak ellenére, hogy ma már megmosolyogtató az a naivitás, ahogyan a DGSZ igyekezett elképzelését sikerre vinni, mégis azt kell mondanunk, hogy meglepően helyes ismeretekkel rendelkeztek. A jelek szerint pontosan tudták, hogy hol szeretnék vállalkozásukat beindítani: a megjelölt terület ugyanis az elűzött etióp császár, illetve a trónörökös tulajdona volt, vagyis nem valamely ott maradó földesúr, aki igényt tarthatott volna rá. Tudták továbbá azt is, hogy a vidék alkalmas az általuk felsorolt növények termesztésére, ami Etiópia nem minden tájegységéről mondható el. Mivel a DGSZ elnöke gróf Széchenyi Frigyes volt, az információ feltehetően valamilyen Afrikában vadászó családtagjától származott.

A DGSZ vállalkozásának tervéhez megnyerte a magyar külügyminiszter, valamint a miniszterelnök (Darányi Kálmán) támogatását is, akik utasították Villani római követet, hogy egyeztesse a DGSZ beadványát az olasz bürokrácia útvesztőiben. Villani meg is tett minden tőle telhetőt, és nem rajta múlt, hogy a koncesszióból semmi sem lett. A legfőbb probléma az volt, hogy az olaszok mindvégig képtelenek voltak pacifikálni a területet. Márpedig a folyamatos partizán támadásoknak kitett földterületekre nem akartak koncessziót adni.³² Villani ezért nem sokkal később értesítette a külügyminisztériumot, hogy *„nincs kilátás arra, hogy a barsi tárház szövetkezet koncesszió iránti kérelme belátható időn belül komoly formában tárgyalás alá vétesse”*.³³

A telepések kérdése

A magyarság fantáziáját Etiópia gyarmatosítása nemcsak állami és vállalati szinten mozgatta meg. Még javában zajlott a háború, amikor első világháborús veteránok egy csoportja³⁴ illegális toborzásba kezdett Magyarországon, hogy munka nélküli tagjaikat „munkához” juttassák az afrikai fronton. A toborzásról azonban tudomást szereztek Olaszországban, s tiltakozásukra a magyar állam határozottan leállította az akciót.³⁵ Egy év elteltével azonban ismét próbálkoztak, immár azzal a céllal, hogy részt vehessenek *„Abesszínia újjáépítésében”*.³⁶ A kérdéses (állítólag néhány ezer!) személyek arra készültek, hogy emlékiratot írnak Mussolininek, amit feltehetően meg is tettek.

Rajtuk kívül még jó páran készültek kivándorolni Etiópiába, főleg nincstelenek (különösen a Viharsarok vidékéről érkeztek beadványok) és kisebb számban értelmiségiek (orvosok).³⁷ A magyar kormány tett is lépéseket a kivándorolni szándékozók érdekében, de kérvényeiket csak abban az esetben továbbította az olasz gyarmatügyi minisztériumba, ha az illetők *„olasz földön éltek, vagy már voltak Abesszíniában, vagy egyéb külföldön”*.³⁸ További nehézséget jelentett, hogy Olaszország nem ismerte el a magyar diplomákat, így előbb erről kellett (volna) megállapodnia a két országnak.³⁹ (Mindezek dacára, az olasz–magyar gyarmatügyi egyezmény értelmében a letelepedni vágyó magyarok az olaszokkal azonos elvi elbánásban részesültek.)

Egyetlen egy sikeres kivándorlásról sincs tudomásunk, amelynek a már többször említett „pacifikálási” probléma volt az oka. Egy 1938 márciusából származó jelentés szerint „a pacifikálás körül vannak még mindig bajok és ép az utolsó időkben szaporodtak volna el a fegyveres banda-alakulatok a birodalomnak különböző távolabbeső zugaiban. (...) A kolonizálás körül is nagy nehézségek mutatkoznak. Olasz mérvadó köröktől származó bizalmas közlés szerint az Abesszíniában szerepelt hadsereg tagjai közül mindössze két ezren jelentkeztek, de a jelentkezők is mindannyian az adminisztrációban szerettek volna elhelyezkedni.”⁴⁰ Ugyanebből a jelentésből az is kiderül, hogy az Etiópiában termelt búza csak óriási deficitel adható el Európában (a drága etiópiai és szuezi szállítási költségek miatt), vagyis sejthető, a DGSZ kifejezetten jól járt azzal, hogy nem sikerült koncessziót kapnia.

*

Összegzésképpen megállapítható, hogy a Magyarország és Olasz Kelet-Afrika közti néhány éves kereskedelmi időszak nem túl jelentős sem a magyar, sem az olasz gazdaságtörténetben. Ugyanez nem mondható el az 1941-ben ismét szabaddá váló Etiópiáról, ahol a magyar cégek által felszerelt és működésbe helyezett berendezések és gépek valószínűleg még évtizedekig szolgálták a fejlődő afrikai országot.

Jegyzetek

¹ Dolgozatom a Magyar Országos Levéltárban (a továbbiakban: MOL) kutatott vonatkozó dokumentumok feldolgozása. E témában írt előző tanulmányom az olasz–etióp konfliktusnak a magyar külpolitikára gyakorolt hatását tárgyalta, így e mostani írás voltaképpen annak folytatása. Elsősorban a K69 717. cs., ill. a Z1277 jelzetű állományra támaszkodom. Utóbbi a „Magyar–Etióp Kereskedelmi Kft.” anyagait tartalmazza, amely meglehetősen hiányos és csak 1939-ig tartalmaz dokumentumokat. Az előzményekről ld. Szélinger Balázs: „A Tengely kovácsai.” Magyarország és az olasz–etióp konfliktus, 1935–1936. In: Diák-köri Dolgozatok I. Szeged, 1999. 64–104. Ennek mintegy kiegészítő forrásgyűjteménye: Uő (szerk.): „A Népszövetség halála.” Dokumentumok az olasz–etióp konfliktus történetéből (1935–1936). Szeged, 2000.

² Az egy „nem” szavazat Olaszországé volt, a másik két tartózkodó állam: Ausztria és Albánia.

³ Szélinger: i. m. 1999. 87.

⁴ Olaszország korábbi gyarmatai (Líbia, Eritrea, Szomáliföld) gyakorlatilag semmilyen gazdasági hasznot nem hajtottak.

⁵ Magyarország etiópiai kereskedelmének már akkor is voltak előzményei. A 19. század utolsó harmadától indult meg a forgalom az akkor még független Etióp Császárság és az Osztrák–Magyar Monarchia között. A Monarchiából (ezen belül Magyarországról) elsősorban üvegárut, esernyőket, főzőedényeket, kalapokat, cukrot stb. exportáltak az afrikai országba, ahonnan főként kávé és nyersbőr érkezett. Pankhurst, Richard: The Trade of Central Ethiopia in the Nineteenth and Early Twentieth Centuries. In: Journal of Ethiopian Studies, vol II, no 2, 1964. július, 41–91.

⁶ MOL K69 717. cs. 294–305. lap. „Jelentés Abesszínia gazdasági kiaknázásába való bekapcsolódásunk lehetőségeiről.”

⁷ Uo.

⁸ Uo., valamint K63 23/41. 125/pol-1936. Terjedelmi okok miatt itt nincs módunkban elemezni, hogy Olaszország milyen mértékben „respektálta” az etióp népesség jogait, de tény, hogy az olaszok kezdettől fogva egyfajta idealisztikus gyarmatosításról álmodoztak, amelyben messzemenően tiszteltetben akarták tartani a bennszülött népesség hagyományos jogait. Ez az elképzelés azonban meglehetősen felemásra sikeredett.

⁹ Ebben az időszakban már létezik a „Berlin–Róma tengely”, vagyis Németország és Olaszország politikai szövetsége. A szankciók idején Németország gyakorlatilag már nem volt a Népszövetség tagja. Ausztria

- pedig némiképp hasonló helyzetben volt, mint Magyarország: a szankcióktól való tartózkodása miatt most készült benyújtani a számlát. Ausztria és Magyarország, csakúgy mint a szankciók időszakában, most is folyamatosan egyeztetette lépéseit. Megegyeztek például abban, hogy az olaszok császári címének hivatalos elismerése fejében etiópiai gazdasági előnyöket kérnek. MOL K63 23/41. 4088/pol.
- ¹⁰ MOL K 69 717. cs. 83/biz-1937. A német–olasz koloniális egyezmény az 1937. évre 3 millió márka (24 millió líra) értéket határozott meg, amelynek kétharmada vonatkozott Olasz Kelet-Afrikára.
- ¹¹ MOL K69 717. cs. 229. lap.
- ¹² A magyar fél később (1938 folyamán) javasolta, hogy a gyarmati kontingens összértékét emeljék fel négy millió lírára, de egyelőre nem tudjuk, hogy ez végül megvalósult-e. MOL K69 717. cs. 487. lap.
- ¹³ A „Magyar–Etióp Kereskedelmi Kft.” (a továbbiakban: MEK) olasz elnevezése: „Società Commerciale Ungaro–Etiopica”. Időnként használták a „Hungafric” elnevezést is.
- ¹⁴ MOL K69 717. cs. 223–224. lap.
- ¹⁵ SICA: Società Italiana per il Commercio con l’Africa (Afrikai Olasz Kereskedelmi Társaság). Fő részvényesei az Adriatica Biztosító Társaság és az Olasz Kereskedelmi Bank voltak.
- ¹⁶ A felsorolás szerint: „tárgyalásokat folytatunk malomberendezések, utépítési gépek, motorok, generatorok, szivattyúk, szénsavgyári berendezések, gummiáruk, maláta, szesz, zománcedények és zománczott fürdőkádak, élelmiszeripari termékek, konstrukciós-anyagok, stb. Etiópiába való bevezetésére, ill. elhelyezése ügyében.” MOL K69 717. cs. 223–224. lap.
- ¹⁷ MOL K69 717. cs. 389–394. lap és 54.115/4-1937. jelzet.
- ¹⁸ MOL Z1277 I. cs. 2. dosszié. A szerződést a MEK Kft. és az olasz Azienda Monopolito Banane kötötte, egyéves időszakra, amely alatt a MEK kötelezte magát, hogy 1500 mázsa banánt vesz át.
- ¹⁹ Nem azonos a szintén Etiópiában járt másik Faragó Lászlóval (Ladislav Farago 1906–1980).
- ²⁰ Nesbitt, L. M.: Az ismeretlen Abesszinia. Bp., 1937. 30–31.
- ²¹ Gajdács Mátyás (1886–1967), aki a magyarok közül legtöbbször élt Etiópiában, 1911 és 1965 között.
- ²² MOL Z1277 I. cs. 4. dosszié.
- ²³ MOL Z1277 I. cs. 19. dosszié.
- ²⁴ MOL Z 1277 I. cs. 19. dosszié. A sors fintora, hogy a „Carnaro” Trianon előtt magyar hajó volt („Ferenc József Király”).
- ²⁵ Az egyes magyar ipari cégek állományában feltehetően vannak még erre vonatkozó adatok.
- ²⁶ MOL K69 717. cs. 513–518. lap.
- ²⁷ MOL K69 717. cs. 507–512. lap.
- ²⁸ Ratkóczi Tibor: Abesszinia új arca. Bp., 1941. A könyv szerzője újságíró, aki a Függetlenség nevű lap tudósítójaként 1938-ban látogatta meg a gyarmati Etiópiát. Hangvétele rasszista, látásmódja elfogult, ugyanakkor kiderül, hogy cikkeit, majd könyvét erőteljesen cenzúrázták. MOL Z1277 I. cs. 19. dosszié.
- ²⁹ Ratkóczi: i. m. 37–40., 91.
- ³⁰ MOL Z1277 I. cs. 16. és 19. dosszié.
- ³¹ MOL K69 717. cs. 264–265. lap.
- ³² MOL K69 717. cs. 343–345. lap.
- ³³ MOL K69 717. cs. 159/biz.-1937.
- ³⁴ A Kisgazdapárt „Frontharcos Szervezetéről” van szó.
- ³⁵ MOL K99 2296/pol-1935-2.
- ³⁶ MOL K71 60. cs. 37–38. lap.
- ³⁷ A kivándorlási kedvet szította, hogy egyes lapokban erről cikkek jelentek meg, amelyekben – tévesen – azt állították, hogy a magyar kormány fedezi a kivándorlási költségeit. MOL K71 60. cs. 20–28. lap.
- ³⁸ MOL K69 717. cs. 294–305. lap.
- ³⁹ MOL K69 717. cs. 381–383. lap.
- ⁴⁰ MOL K69 717. cs. 102/biz.